

Szkolenie ustawiczne seniorów jako jedna z form tworzenia społeczeństwa wiedzy

Budowa społeczeństwa wiedzy to ustawiczne kształcenie różnych grup społecznych i wiekowych, które odbywać się musi w zróżnicowanych formach przekazu, w tym przy wykorzystaniu nowoczesnych technik komunikowania się. Coraz większą grupą w społeczeństwach Polski i Europy stanowią seniorzy, toteż bardzo rozpowszechnioną formą szkolenia ustawicznego są uniwersytety trzeciego wieku (UTW), które kształcą słuchaczy m.in. za pośrednictwem internetu. W Polsce funkcjonuje ich już ponad 140. Referat jest próbą zwrócenia uwagi na to, iż w dyskusji nad przyszłością szkolnictwa wyższego nie powinno zabraknąć tematyki edukacji seniorów, którzy mogą i powinni odgrywać aktywną rolę w budowie społeczeństwa obywatelskiego, zaś wyższe uczelnie powinny w swoich programach działania, strategiach rozwoju i budżetach uwzględniać konieczność udzielania UTW naukowego i logistycznego wsparcia, aby organizacje te, dysponujące niewielkimi własnymi budżetami, mogły zapewnić wysoki poziom naukowy edukacji osób starszych.

Europa starzeje się

Spółeczeństwo Europy systematycznie się starzeje. Już blisko 30% ludności to osoby powyżej 50. roku życia. Coraz mniej ludzi wytwarza dochód narodowy, coraz większa grupa jest nieaktywna, stanowiąc jedynie obciążenie dla budżetu państwa. Zaczyna brakować fachowców, zaś przekonanie, a raczej moda, że tylko młodzi są kreatywni, wydajni i nowoczesnie wykształceni nie wytrzymuje konfrontacji z rzeczywistością. Nowoczesne społeczeństwo wiedzy to społeczeństwo silnie z informatyzowane, czego wyrazem jest konieczność posługiwania się komputerem niemal we wszystkich zawodach, a także w życiu prywatnym obywateli.

Powyższe zjawiska stały się przyczyną zainteresowania Unii Europejskiej procesami szkolenia seniorów, wyrazem czego jest przeznaczanie przez UE znaczących środków finansowych na różnorodne programy społeczne adresowane do seniorów z celami horyzontalnymi takimi jak np: przeciwdziałanie przedwczesnemu odchodzeniu od aktywności

zawodowej; zwiększenie roli seniorów w budowie społeczeństwa obywatelskiego i zarządzaniu i in.

Programy społeczne podejmują również samorzady terytorialne. Przykładem dobrej praktyki w tym zakresie jest m.st. Warszawa, które wdraża szereg programów adresowanych do seniorów, jak również wspiera organizacje pozarządowe prowadzące działalność na rzecz osób starszych. Ewenementem jest przeznaczenie w budżecie kwoty 1.230.000 zł na program dofinansowania działalności warszawskich UTW w okresie 3 lat. Pozwala to nie tylko na podjęcie szeregu nowych inicjatyw edukacyjnych, lecz także stworzenie stabilnej strategii działania i rozwoju UTW.

Czym są uniwersytety trzeciego wieku ? (UTW)

Najkrótsza, chociaż nie oddająca w pełni roli UTW definicja to: *placówka dydaktyczna dla osób w podeszłym wieku, której celem jest poprawa jakości życia osób starszych.*

Zwiększająca się długość życia, a tym samym wzrost liczby osób w wieku starszym, to znaczące i mające reperkusje w wielu dziedzinach życia społecznego i gospodarczego zjawisko demograficzne XXI wieku. Przemiany społeczne i technologiczne powodują, iż starzejący się ludzie są wobec nich często bezradni i zagubieni. Jednocześnie podwyższający się ich standard materialny powoduje, iż wzrastają wymagania w zakresie jakości życia. Z tej konstatacji powstała idea, by ludzie starsi mogli aktualizować swoją wiedzę, orientować się w zmieniającej się rzeczywistości, być aktywni. W 1973 roku przy uniwersytecie w Tuluzie (Francja), utworzono pierwszą placówkę dydaktyczną dla starszych osób nazwaną **Uniwersytetem Trzeciego Wieku**. W niedługim czasie na terenie całej Europy i poza nią zaczęły powstawać podobne placówki. Już dwa lata później, w roku 1975, powstał pierwszy UTW Warszawie, założony przez prof. Halinę Szwarc i noszący do dzisiaj jej imię. Dziś w Polsce funkcjonuje już ponad 140 UTW, w samej Warszawie 14, w woj. mazowieckim 23. Ich żywiołowy rozwój charakteryzuje się tym, iż co roku powstaje kilkanaście nowych. Niektóre powstają przy gminach, inne jak np. UTW Politechniki Warszawskiej w ramach struktury organizacyjnej uczelni, najczęściej jednak, w tym UTW SGH są osobami prawnymi, lecz funkcjonującymi przy wyższej uczelni, korzystającymi z jej zaplecza naukowego i bazy materialnej.

UTW nie są uniwersytetami w rozumieniu ustawy o szkolnictwie wyższym jednak nazwa *uniwersytet* plus często nazwa i logo uczelni, przy którym on działa zobowiązują. Sama uczelnia dba o poziom nauczania, sprawując nadzór nad procesem dydaktycznym, zaś

UTW stara się być dla uczelni partnerem w kultywowaniu tradycji Szkoły. W dobrych uniwersytetach działających przy renomowanych wyższych uczelniach kandydaci zmuszeni są oczekiwać na miejsce na listach rezerwowych, co potwierdza ogromne zapotrzebowanie społeczne na tego typu edukację.

UTW prowadzą kształcenie ustawiczne w różnych formach, takich jak: wykłady, seminaria, lektoraty, szkolenia komputerowe. Przy uniwersytetach działają zespoły twórcze, prowadzona jest rehabilitacja ruchowa, wycieczki oraz imprezy towarzyskie. Niektóre UTW mają swoje chóry, kółka teatralne i zespoły muzyczne. Rok akademicki trwa od października do czerwca. Chętni do udziału w zajęciach wnoszą symboliczną składkę. Uczestników reprezentuje Samorząd Słuchaczy. UTW stały się więc potężnymi placówkami dydaktycznymi o organizacji porównywalnej z niejedną prywatną wyższą uczelnią. Biorąc pod uwagę, iż czesne w UTW to ok. 50-100 zł za semestr, zapewnienie tak zróżnicowanego programu jest niemałym wyzwaniem dla osób kierujących uniwersytetami, co istotne, często bez wynagrodzenia. Można ogólnie powiedzieć, że UTW funkcjonują dzięki pasjonatom tej idei, a widoczne rezultaty tej działalności w postaci pozytywnych zmian jakości życia seniorów są wielką satysfakcją dla obydwu stron. UTW zaczęły być postrzegane jako organizacje odgrywające dużą rolę w wielu dziedzinach życia społecznego i gospodarczego.

Rola UTW na rynku pracy

Sytuacja w Polsce jest w tym zakresie szczególnie trudna, bowiem mamy jedną z najmłodszych i najliczniejszych w Europie populacji ludzi, którzy zaprzestali aktywności zawodowej. Przemiany, jakie zaszły w polskiej gospodarce spowodowały pojawienie się rzeszy bezrobotnych, jak również bardzo młodych emerytów, którzy w przymusowy sposób, na skutek braku oferty zatrudnienia, przechodzili na wcześniejsze emerytury lub różne świadczenia pomostowe, nie osiągnąwszy nawet wieku emerytalnego. Inni, w pełnym wieku emerytalnym, nawet nie śmieli marzyć o przedłużeniu kariery zawodowej. W ten sposób bardzo liczna grupa potencjalnych pracowników stała się jedynie obciążeniem dla budżetu państwa, żyjąc jednocześnie z piętnem własnej nieprzydatności społecznej, odrzucenia i izolacji. W tym samym okresie wielu młodych fachowców wyemigrowało w poszukiwaniu pracy za granicę, a struktura zawodowa edukacji młodzieży nie zawsze odpowiadała potrzebom rynku pracy. Nagle okazało się, że w szybko rozwijającej się gospodarce polskiej brakuje fachowców niemal w każdej dziedzinie.

Potencjał intelektualny oraz doświadczenia zawodowe seniorów stanowią potężny zasób, po który już sięga wielu pracodawców odczuwających brak kadry. Doceniana jest tu

stabilność, odpowiedzialność i lojalność wobec pracodawcy oraz doświadczenia w zarządzaniu zespołami ludzkimi - zdecydowanie większe niż wśród młodych pracowników. Ten wielki, słabo aktualnie wykorzystany potencjał ludzki będzie się jednak deprecjonował, jeśli zostanie wykluczony informatycznie oraz nie będzie miał możliwości nadszycia za postępcem wiedzy w dziedzinach, które reprezentuje. Tu pojawiają się ważne misje i zadania zarówno dla placówek szkoleniowych, jak i organizacji pozarządowych.

Seniorzy jako konsumenci regulujący rynek usług

Potrzeby seniorów stają się też jednym z regulatorów rynku usług. Systematyczna poprawa ich poziomu życia oraz ogólny wzrost aktywności społecznej sprawiają, iż seniorzy kreują także popyt na nowe produkty i usługi, jak np. szkolenia komputerowe i kursy językowe, produkty finansowe, turystykę, zapotrzebowanie na prywatne placówki opiekuńcze o wyższym standardzie, kluby środowiskowe itp. Stali się również nabywcami sprzętu komputerowego, nowoczesnych środków telekomunikacji itp. dóbr.

Seniorzy dla społeczeństwa obywatelskiego

Osoby po 50. roku życia, pomimo kwalifikacji i często dobrych karier zawodowych, lecz wykluczone z aktywności zawodowej, w szybkim tempie stają się także mało aktywne społecznie. Spotykają się w wielu obszarach życia z przejawami dyskryminacji ze względu na wiek, lekceważącego traktowania przez młodych, z czasem stają się obywatelami drugiej kategorii. Nieodłącznym elementem budowy nowoczesnych struktur demokratycznego państwa jest budowa społeczeństwa obywatelskiego, w którym seniorzy mają do odegrania bardzo ważną rolę. Mają czas, aby włączyć się w działanie osiedlowych struktur samorządowych, np. rad osiedli, brać udział w komisjach nadzoru nad spółdzielniami mieszkaniowymi, animować życie kulturalne w środowisku zamieszkania itp.

Seniorzy a społeczeństwo wiedzy

Postęp wiedzy, a szczególnie powszechna informatyzacja zarówno gospodarki, jak i sfer życia prywatnego obywateli sprawia, że wszyscy muszą wciąż uzupełniać swoją wiedzę, wciąż uczyć się nowych przepisów, procedur, pozwalających radzić sobie z otaczającym światem nowoczesnej telekomunikacji, powszechnej automatyzacji, bankomatami, kontami internetowymi, parkometrami i wieloma nieznanymi kiedyś urządzeniami. Już obsługa nowoczesnego telefonu komórkowego to poważne wyzwanie.

Jedną z misji szkolnictwa wyższego i polityki społecznej powinno być zapewnienie możliwości aktualizacji wiedzy, w tym edukacja adresowana m.in. do osób powyżej 50. roku życia.

E-edukacja w kształceniu seniorów

Niebagatelną rolę odgrywa edukacja seniorów z wykorzystaniem internetu, toteż nauka jego obsługi jest jednym z głównych kierunków kształcenia w UTW. Służy nie tylko do zdobywania wiedzy, lecz także umożliwia aktywność obywatelską i zawodową, podnoszenie ogólnego poziomu świadomości oraz rzecznictwo interesów. W tej sytuacji uzasadnione wydaje się twierdzenie, iż konferencja poświęcona przyszłości e-edukacji w szkolnictwie wyższym nie powinna tracić z oczu tak ważnej grupy potencjalnych odbiorców, słuchaczy, studentów, jakimi są osoby starsze.

UTW SGH – przykładem dobrych praktyk

Powstał w maju 2006 r. z inspiracji Prorektor ds. dydaktyki i studentów prof. Marii Romanowskiej. Wzbudził od razu wielkie zainteresowanie w środowisku SGH, uzyskał jej życzliwość i wsparcie logistyczne. Nad procesem dydaktycznym czuwa Rada Programowa pod przewodnictwem prof.dr hab Piotra Błędowskiego.

Proces edukacyjny obejmuje: dwie linie programowe wykładów, 30 grup zajęć dodatkowych, a mianowicie: lektoraty z 4 języków, kursy obsługi komputera, internetu, tańca towarzyskiego, gimnastyki rehabilitacyjnej, zajęć na basenie oraz gry w kręgle. Słuchacze UTW SGH (w liczbie 650 osób) to głównie osoby w przedziale wiekowym 55-75 lat; w dwóch trzecich z wyższym wykształceniem, w 90% to kobiety, blisko połowa to absolwenci lub byli pracownicy SGH. Mottem działania I roku akademickiego było hasło: *Nauka odmładza i dodaje skrzydeł*. Sprawdziło się ono w 100 procentach. W osobowościach słuchaczy zachodzą widoczne, pozytywne zmiany. Stają się pewni siebie, kreatywni, podejmują różnego rodzaju inicjatywy, pracę społeczną na rzecz UTW, dodatkowe zajęcia zawodowe, poprawia się ich ogólna kondycja psychofizyczna i aktywność obywatelska.

Już w pierwszym roku funkcjonowania, UTW SGH otrzymał dwie prestiżowe nagrody za autorskie projekty edukacyjne od Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, a także duży trzyletni grant na realizację projektu pod tytułem: *Niech nikt nam nie mówi, że jesteśmy na coś za starzy!* - we wspomnianym konkursie ogłoszonym przez Prezydenta m.st. Warszawy. Tytuł projektu to zarazem motto działania na II rok akademicki UTW SGH. Przebojowość i ekspansywność tego hasła odzwierciedla rozwój zarówno samego

Uniwersytetu, jak i osobowości jego słuchaczy, zwiększenie ich samooceny, ambicji ale także wymagań i oczekiwań.

Dzięki dodatkowym środkom finansowym pozyskanym w konkursach, UTW SGH wprowadziło w bieżącym roku akademickim szereg nowości, w tym:

- ⇒ poradnictwo prawne, stanowiące m.in. instytucję rzecznictwa interesów seniorów;
- ⇒ podjęło realizację szerokiego programu dla niepełnosprawnych;
- ⇒ poradnictwo i terapię psychologiczną ;
- ⇒ rozpoczęło edycję własnej gazety- „Panoramy UTW SGH”.

UTW SGH nawiązał też współpracę z Polskim UTW w Wilnie, skupiającym głównie Polaków. Najbliższym zamierzeniem jest zorganizowanie wspólnego integracyjnego projektu pod nazwą: Warszawsko-Wileńskie Warsztaty Polskości i Demokracji.

E-edukacja w UTW SGH

Ekspozowane miejsce w procesie edukacji seniorów zajmują szkolenia informatyczne. Geneza tego szczególnego zainteresowania została dość dokładnie zdiagnozowana, a mianowicie są to zjawiska, takie jak:

- ⇒ powszechna informatyzacja życia gospodarczego i prywatnego,
- ⇒ kontakt ze światem, chęć aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym i obywatelskim;
- ⇒ możliwość załatwiania spraw obywatelskich drogą internetową;
- ⇒ dostęp do dóbr kultury książek, prasy, na które w budżetach domowych seniorów często brakuje środków.

Wychodząc naprzeciw w/w potrzebom UTW SGH zainicjował kolejny autorski projekt pt. *Internetowy Klub Seniora - i świat swój otworem - nowe perspektywy i możliwości*. Głównym jego zadaniem jest zapobieganie zjawisku wykluczenia informacyjnego; dostarczenie seniorom za pośrednictwem internetu wiedzy i informacji w takich obszarach, jak wiedza o prawach obywatelskich, instytucjach pomocowych, jak również wiedza prawnicza niezbędna w zmaganiach z potęgą urzędów, zwłaszcza w sprawach mieszkaniowych, spadkowych, rodzinnych itp.

Przewiduje on m.in. utworzenie internetowego klubu seniora, miejsca bezpiecznego i przyjaznego, wolnego od agresywnego zachowania ludzi młodych, niegenerującego opłat, w którym seniorzy będą mieli powszechny dostęp do internetu i będą korzystać z dostępu do informacji i wiedzy internetowej wg indywidualnych potrzeb. Elementem wzbogacającym projekt jest prowadzenie *Wirtualnego Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, tj. prezentowania w internecie wykładów oraz informacji, porad prawnych, psychologicznych. Ogólnie

mówiąc, umiejętność korzystania z nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych ułatwia załatwianie szeregu istotnych spraw obywatelskich, a ponadto zmienia negatywny stereotyp seniora jako osoby zacofanej, wyizolowanej. Przeciwdziała dyskryminacji, jakiej doznają ze względu na wiek w wielu formach i obszarach; stwarza płaszczyznę integracji międzypokoleniowej, jest jedną z form przeciwdziałania lekceważącego traktowania przez młodych oraz dialogu społecznego.

Konieczna jest spójna strategia rozwoju UTW w Polsce

Żywiolość powstawania UTW oraz brak jakichkolwiek regulacji prawnych w tym zakresie sprawiają, iż nie wszystkie uniwersytety są w stanie zapewnić wysoką jakość swoich programów. W czasie ogólnopolskiej konferencji UTW w Płocku uzgodniono kilka celów strategicznych. Za priorytetowy uznano wypracowanie jednolitych standardów jakości dla organizacji mających prawo do używania nazwy „uniwersytet trzeciego wieku”. Placówki dobrze funkcjonujące to mające efektywne wsparcie ze strony wyższej uczelni.

Drugim celem jest wprowadzenie regulacji prawnych pozwalających na elastyczne kształtowanie relacji pomiędzy UTW, a uczelnią tak, aby udzielana pomoc nie naruszała dyscypliny budżetowej oraz nie narażała obu stron na ewentualne sankcje finansowo-podatkowe.

Kolejnym - powołanie ogólnopolskiej federacji uniwersytetów trzeciego wieku, która spełniałaby funkcje: rzecznika wspólnych interesów, organu opiniotwórczego wobec istniejących i pożądanых rozwiązań legislacyjnych dotyczących UTW, podejmowałaby inicjatywy wydawnicze i promocyjne, na które poszczególne uniwersytety nie mogą sobie pozwolić.

Reasumując, uzasadnione wydaje się twierdzenie, iż kształcenie seniorów jest równie ważne jak kształcenie ludzi młodych, a konferencja poświęcona przyszłości e-edukacji w szkolnictwie wyższym powinna uwzględniać w wypracowanych standardach i zamierzeniach na przyszłość tę ważną grupę potencjalnych odbiorców, jakimi są osoby starsze, stanowiące wszak blisko 1/3 polskiego społeczeństwa,

Bibliografia

- K. Lubraczyńska, *Uniwersytety Trzeciego Wieku w Warszawie*, ATA, Warszawa 2005.
- K. Broczek, *Starzenie się i starość w opinii słuchaczy UTW SGH oraz studentów AM w Warszawie*, „e-mentor” 2007, nr 21.

Abstract

Creating of the knowledge society is a permanent education of the social and age diversified groups. This process must base on variety forms of communication, especially on those, which use modern technologies. Seniors became more and more significant group in European and Polish societies. That`s why including them in educational process is a matter of interest of EU and Polish government.

The Universities of the Third Age are a very popular form of constant education. They offer computer courses for Seniors and also provide them with knowledge by the Internet. Nowadays there are more than 140 such a Universities in Poland. The lecture tries to bring an attention, that the discussion about the system of higher education should also touch the Seniors` issue, because this group can play a crucial role in the civil society. The Universities of the Third Age are important and irreplaceable in that process.

Nota o Autorce

Autorka jest absolwentką SGPiS, zawodowo – prowadzi własną firmę konsultingową, społecznie jest jednym z założycieli oraz Prezesem UTW SGH w Warszawie, autorką kilku projektów dla seniorów, w tym trzech nagrodzonych w konkursach grantowych. Problematyką kształcenia ustawicznego seniorów zajmuje się od wielu lat pełniąc jednocześnie funkcję Wiceprezesa Stowarzyszenia Wychowanków SGH.